

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע וישב תשע"ט

מלכות, עצמאות וחנוכה

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

יוסף היה הראשון שהציב חזון אשר במרכזו מלך שכולם משתחוים לו.

שאלת המלכות היא אחת הסוגיות המרכזיות הנידונות בחג החנוכה, שלעולם נחגג בצמוד לפרשת וישב.

הרמב"ם קשר קשר הדוק בין חג החנוכה לבין שלטון יהודי עצמאי בארץ ישראל. וז"ל: "בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני" (הלכות מגילה וחנוכה פרק ג ה). עיינו גם בדברינו [לפרשת וישב תשע"ז](#). ננסה בדברינו לברר איזה עוד משמעויות רוחניות, יש לשלטון עצמאי יהודי בארץ ישראל? הכתוב בספר דברים מלמדנו, מתי נדע שהגיע הזמן לבנין המקדש:

"כִּי לֹא בָאתֶם עַד עֵתָה אֶל הַמְנוּחָה וְאֶל הַנְּחִלָּה אֲשֶׁר יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: וְעַבְרָתֶם אֶת הַיַּרְדֵּן וַיִּשְׁבְּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֱלֹהֶיכֶם מִנְּחִיל אֲתָכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מָקָל אִיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַיִּשְׁבְּתֶם בְּטָח: וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יִקְנֶה אֱלֹהֶיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שֶׁם שְׁמָה תִּבְיֹאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי מַצִּיָּה אֲתָכֶם עוֹלָתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעֲשֵׂי־לֵבָב וְתִרְמַת יָדְכֶם וְכָל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לִיקְנוֹת" (דברים י"ב ט-יב). הפסוק הראשון מציב שני תנאים מְנוּחָה ו- נְחִלָּה. הנחלה היא כמובן ארץ ישראל. אין כל אפשרות לבנות את המקדש מחוץ לארץ ישראל. השאלה היא מהי המנוחה? הפסוק הבא מגדיר: וְהֵנִיחַ לָכֶם מָקָל אִיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַיִּשְׁבְּתֶם בְּטָח. ננסה לבאר מתי מתקיים תנאי זה?

דוד המלך היה הראשון שרצה לבנות את בית המקדש. ואכן, בתחילת פרק ז' בספר שמואל ב' אנו מוצאים את הפסוקים הבאים (המקבילים):

וַיְהִי כִּי יָשָׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וְד' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מָקָל אִיְבָיו: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אֲנִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וְאֶרֶץ הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הָיִרְעָה: (שמו"ב ז' א-ב).

בפשטות דוד הבין כי בזמן זה, התקיימו שני התנאים הנזכרים בספר דברים. אם מנוחה משמעותה סוף תקופת המלחמות, הדבר קשה שהרי בפרק הבא (פרק ח'), מתוארות מלחמות רבות שאירעו בפשטות, לאחר המתואר בפרק ז'. הראשונים התמודדו עם שאלה זו והציעו מספר פתרונות (בקרו, בע"ה, יתפרסמו הדברים בספרי צפנת שמואל). נציע בקצרה רעיון חדש-ישן.

בפרק ה' של ספר שמואל ב', לאחר שהשתחרר מעול השעבוד הפלישתי, הכריז דוד על הקמת מדינה יהודית עצמאית ועל ירושלים כבירתה הפוליטית. בפרק ו' (שם), הכריז דוד על ירושלים כבירתו הרוחנית של עם ישראל לדורות. לכן, העלה את הארון אל עיר דוד. אף על פי שאויבים רבים עדיין הקיפו את ממלכתו ודוד נלחם בהם בהמשך, כבר עתה, כמתואר בפרק ז', רצה דוד להתחיל לבנות את בית המקדש.

נוכל ללמוד מכך כי ההגדרה של מנוחה היא עצמאות, אע"פ שעדיין קיימות בעיות ביטחוניות רבות. עצמאות מספיקה כדי להכריז – כבר הגענו למצב של ד' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מָקָל אִיְבָיו.

לקראת ימי החנוכה, נסיף לתפילותינו וברכותינו את תפילת על הנסים ונתכוון גם לנסים הגדולים להם זכה דורנו.

לע"נ
ר' אליהו כרמל ז"ל
נלביע
ח' באייר תשע"ו

לע"נ
הרב ישראל רוזן זצ"ל
נלביע
י"ג בחשוון תשע"ח

לע"נ
ר' מאיר ז"ל
בן יחזקאל שרגא
ברכפלד

לע"נ
מרת שרה ונגרובסקי ע"ה
בת ר' משה זאב
נלביע י' בתמוז תשע"ד

לע"נ
הרב אשר וסרטייל ז"ל
נלביע
ט' בכסלו תשס"ט

לע"נ
הרב שלמה מרזל זצ"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלביע י' באייר תשע"א

לע"נ
הרב ראובן אברמן זצ"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלביע ט' בתשרי תשע"ו

לע"נ
דוד צבי טרשנסקי ז"ל
בנם של יצחק ונעמי הי"ו
נלביע כ"ח באייר

לע"נ
אסתר שמש ע"ה
נלביע
כ' באב תשע"ז

לע"נ
מר שמואל שמש ז"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלביע י"ז בסיוון תשע"ד

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.eretzhemdah.org info@eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

אחריות בית הארחה לנזקים שנגרמו עקב פשפשים

"ארץ חמדה גזית" חיפה / אלול תשע"ח / תיק מס' 78030

דיינים: הרב עדו רכניץ, הרב אליהו בלוס, הרב יעקב סלקמון

המקרה: התובעים התארחו עם קבוצה שהם ארגנו בבית הארחה של הנתבעת, לאחר שהיו שם, הם גילו שפשפשים שהיו בבית ההארחה עברו לביתם, ולאחר שהנתבעת שלחה אליהם מדביר שלא עזר, הם נאלצו לזרוק רהיטים על מנת להפטר מהפשפשים. הם תובעים סכום של כ-60,000 ₪ כפיצוי על הנזקים שנגרמו להם, לבית הדין הובאו שני עדים מהקבוצה שהעידו על כך שגם להם היו פשפשים. לטענת הנתבעת יתכן שנגע הפשפשים הגיע ממקור אחר, כמו כן היא הזמינה לאחר הסיפור הזה הדברה נוספת שכן עבדה. כמו כן הנתבעת הסכימה לדון בדיני תורה, למרות שיש לה ביטוח והביטוח לא חל באופן של דין תורה.

פסק דין: על הנתבעת לשלם לתובע 30,472 ש"ח ₪ כפיצוי על הנזקים שנגרמו להם.

נימוקים:

א. חיוב על פי המנהג כשאדם נכנס למקום על דעת כן

כיון שאדם שנכנס לבית הארחה נכנס על דעת זה שיש לבית ההארחה ביטוח, הרי שניתן שיש להתחשב בכך ולפצותו לפי זה. כך עולה ממאמרו של הרב אשר וויס (תחומין ל, עמ' 278) שכתב שבמקרה של רשלנות רפואית ניתן לתבוע בבית המשפט משום שעל דעת כן התחייבו, אף שהתחייבות חברת הביטוח היא כלפי המזיק משלוש סיבות: א. ניתן לכפות את המזיק לשלם על נזקו. ב. חלק מהחוזה הוא לפצות את הניזוק ממנו. ג. כספי הביטוח כאילו מיועדים לניזוקים, ולכן הדיון הוא על זכות קיימת.

ב. דיון בבית הדין לפי מנהג המדינה ולא לפי דין תורה

לבית הדין יש סמכות לדון גם במקרה שהדין הוא על פי המנהג, וזאת כמו שכתב הסמ"ע (כו, יא) שאם אדם מתחייב לדון לפי דיני גויים, הוא חייב לעשות כך כי חל שעבוד על נכסיו. לכן אדם מבין שבמקרה של נזק הוא יהיה זכאי לשיפוי גם כאשר אין לפי דין תורה חיוב, משום שבהסכם עם נותן השירות הוא משלם גם עבור הביטוח. לכן גם בדיון בבית הדין, בית הדין פוסק לפי דיני ראיות שלא לפי דין תורה, וכמו כן מטיל אחריות גבוהה יותר על העסק, ומצד שני מפחית את החיוב כשהניזוק היה יכול לצמצם את הנזק.

ג. מקור הפשפשים וחיוב שמירה על נכסי המתארחים בבית הארחה

לאור המידע שבית הדין ראה, לא סביר שהפשפשים הגיעו על ידי המתארחים, משום שהם לא סבלו לפני כן מפשפשים. לכן מהדין (שו"ע חו"מ שצח, ה) אדם שהרשה לחבירו להכניס דברים לחצריו חייב בנזקיו, חוץ ממקרים של אונס גמור, במקרה זה אין זה אונס גמור, משום שעל בית ההארחה לבדוק את החדרים, ואף אם אינו מחוייב לשמור הוא חייב על הנזק. אלא שאין לחייב אותה לפי דין תורה על נזק גרמא.

ד. גובה הנזק

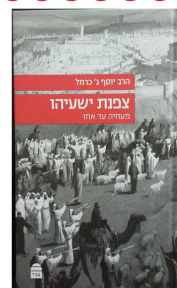
ניתן היה להפטר מהפשפשים בלי השלכת הריהוט, אולם מדובר על הדברה יקרה הכרוכה ביציאה מהבית, ולכן לפי שיטת חישוב של הדברה ושכ"ד היינו מגיעים ל 22,000 ₪, לפי שיטת חישוב של נזקים פחותה אשמה תורמת נגיע לסכום דומה, לכן בית הדין פוסק לחייב עבור הריהוט 20,000 ₪ כפיצוי. על עוגמת הנפש יש לחייב בנוסף 10,000 ₪. בנוסף ישלמו הנתבעים את ההשתתפות באגרת בית הדין בסך 472 ₪.

למעבר לפסק הדין המלא

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

חֶמְדַּת הָאֲנָצִיקְלוֹפֵדִיָּה הַתְּלִמּוּדִית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

הלבנת פנים

על פי הערך הלבנת פנים, שבאנציקלופדיה התלמודית כרך ט.

"הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הפר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה" (לח, כה)

רש"י: היא מולאת, לישרף, והיא שלחה אל חמיה, לא רצתה להלכין פניו ולומר ממך אני מעוברת, אלא לחיך אשר חלה לו, אמרה אם יודה מעלמי, יודה, ואם לאו ישרפוני, ואל כלכין פניו. מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפלוהו לכבשן האש ואל ילכין פני חבירו בדברים.

האם הלבנת פנים היא מהעברות שחייב אדם ליהרג ולא לעבור עליה?

האיסור ומקורו: אסור להכלים את ישראל (רמב"ם דעות פ"ו ה"ח), וזהו הנקרא מלבין פני חברו (סהמ"צ ל"ט שג; החינוך מצוה רמ), על שם הכתוב: לכן פה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחנורו (ישעיה כא כב), ויחורו היינו הלבנה (כד הקמח לרבנו בחיי אות ה הלבנה). מקורו של האיסור בתורה הוא האמור במצות תוכחה: הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (ויקרא יט יז), ואמרו: יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות? תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא (תו"כ שם וברייתא בערכין טז ב), שלא ידבר לו קשות עד שיכלימו (רמב"ם דעות שם). ואם הקפידה תורה שלא לבייש אדם במקום מצות תוכחה, קל וחומר שלא במקום תוכחה (סמ"ג לאוין ו; יראים השלם סו"ס קצה).

מוני המצות מנו האיסור מכתוב זה במנין הלאוין (סהמ"צ שם; החינוך שם). ויש שכתבו שהאיסור לבייש את חברו נכלל בהלאו של אונאת-דברים, שנאמר: ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז). החינוך מצוה שלח; שולחן ערוך הרב הל' אונאה וגנבת דעת סכ"ט).

הלבנת פנים.

איסור הכלמת אדם מישאל.

הפרקים:

א. האיסור ומקורו;

ב. ההכלמה;

ג. הנכלמים;

ד. תקנות חכמים.

עבר והכלים אינו לוקה (רמב"ם דעות שם; החינוך רמ), לפי שאין בו מעשה (החינוך שם), ומכל מקום עון גדול הוא (רמב"ם שם וחובל ומזיק פ"ג ה"ז). ומאד מאד צריך להזהר שלא לבייש שום אדם מישאל (שו"ע הרב שם). וכך אמרו חכמים המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא (אבות פ"ג מ"א; רמב"ם שם; טור ושו"ע חו"מ תכ לט), ואף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים (אבות שם). וביאר התוספות יוס טוב (אבות שם) לפי שהאדם נברא בצלם אלקים, והרי הוא דבר ה'; נמצא שהמבזה אותו הוא בכלל פי דבר יהי פְּזָה (במדבר טו לא), שאמרו עליו שנכרת מעולם הבא (ע"י סנהדרין צט א).

וכתב הרמב"ם (תשובה פ"ג ה"ד) שהדברים אמורים דוקא ברגיל בכך, וכשהנכלם הוא אדם כשר מישאל (רמב"ם חו"מ שם; טוש"ע שם). במה דברים אמורים? כשמת בלא תשובה; אבל אם שב מרשעו ומת, והוא בעל תשובה, הרי זה מבני עולם הבא, שאין לך דבר העומד בפני התשובה (רמב"ם תשובה שם).

כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים, שכן אנו רואים שהאודם הולך - מעל פניו (ר"ח) - והלובן בא (בבא מציעא נח ב), ופניו כמת (ר"ח שם). ועוד, כי צער הלבנה מר ממות (שערי תשובה לרבנו יונה שער ג אות קלט). ומה שאמרו עליו שאין לו חלק לעולם הבא, מה שלא אמרו ברוצח, הוא משום שהמלבין פני חברו אינו מכיר גודל חטאו, ואין נפשו מרה עליו על עונו כמו הרוצח, ולכן הוא רחוק מתשובה (שערי תשובה שם קמב). והפני יהושע (בבא מציעא שם) פירש שהמלבין חמור יותר, מפני שמבישו ברבים.

יהרג ואל ילבין פני חברו. נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, שנאמר בתמר (בראשית לח כח): הוא מוצאת וגו' (כאן. ברכות מג ב), ולא אמרה לו בפירוש: אלו הסימנים של יהודה ולו אני הרה, אלא אמרה: לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, אם יודה, יודה; ואם לאו, אשרף ולא אלבין פניו (רש"י שם). והיא היתה כבר קרובה לאש, ש'היא מוצת' כתוב בלא אל"ף, מלשון וַיִּצֶת אֵשׁ בְּצִיּוֹן (איכה ד יא); ולא שלחה לו אלא ברמז, שאם לא היה מודה לא היתה מפרסמתו (תוס' ב"מ נט א ד"ה דכתיב). וכיוצא בזה אמרו: למה אמר - יוסף - הוציאו קל איש מעלי (בראשית מה א)? אלא כך אמר יוסף: מוטב שאהרג ולא אבייש את אחי בפני המצרים (תנחומא שם).

ונחלקו ראשונים:

- יש סוברים שלפי זה הלבנת פנים היא מן העברות שעומדות בפני פקוח נפש; אלא מפני שאין העברה מפורשת בתורה, כעבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים, לא מנוה בין אלה שאמרו עליהם ייהרג ואל יעבור (תוס' סוטה י ב ד"ה נוח).
- ויש סוברים שהלבנת פנים היא בכלל שפיכות דמים, שהיא אבק רציחה, ודימו אבק רציחה אל הרציחה, וכמו שאמרו יהרג ואל ירצח, דומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים (שערי תשובה ח"ג ס"י קלט).
- ויש שכתבו ש"דרך הערה" הוא שאמרו יפיל עצמו לכבשן האש (מאירי סוטה שם; ואף הרמב"ם השמיטו).

לע"נ
מרים ריגלר ע"ה
רעייתו של ד"ר מיכאל ריגלר ז"ל
נלב"ע אייר תשע"ח

לע"נ
רבי יעקב ז"ל
בן אברהם ועיישה וחנה
בת יעיש ושמוחה סבג

לע"נ
חיים משה בן
קוקה יהודית כהן ז"ל
נלב"ע ז' בתשרי תשע"ח

לע"נ
סוזי בת עליזה
כהן ז"ל
נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

מתפללים לרפואתם השלימה של:

אליעזר יוסף בן חנה ליבא
מאיר בן דינה ציפורה
ליליאן בת פורטונה
נחמה צביה בת שושנה בריינא

רועי משה אלחנן בן ג'ינה דבֶּרָה
יאיר מנחם בן יהודית חנה
רבקה רינה בת גרונה נתנה
איילת חן בת שולמית
בתוך שאר חולי עם ישראל

יוסף (יוסי) בן חנה
דוד חיים בן רסה Rassa
מאירה בת אסתר
יפה בת רחל יענטע

Israel

ישראל

שבט תשס"ט

נישואין לכהן לבחורה שנאנסה ר"ל

שאלה

בחורה צעירה נאנסה בעיר שרוב תושביה הם יהודיים. זהות התוקפים אינה ידועה לה (הם לא נעצרו עדיין), אך היא זוכרת שלפחות אחד מהם דיבר ערבית. האם היא מותרת לכהן?

תשובה

- א. בחורה שנאנסה רח"ל על ידי אחד מבני החבורה¹, אם אחד מהחבורה דיבר ערבית ולא האנס עצמו, ואפילו אם היא מסופקת אם היה זה האנס עצמו, מותרת היא לכהן² בהתקיים שני תנאים:
 1. שהאונס לא היה בתוך העיר ממשי³.
 2. שרוב תושבי העיר הינם יהודים, וגם רוב העוברים במקום האונס הם יהודים⁴.
- ב. אם היה האונס בתוך העיר, נחלקו בזה הרמב"ם⁵ והטור⁶, ונפסק כרמב"ם שהיא אסורה להינשא לכתחילה לכהן⁷. אך אם כבר הייתה משודכת לכהן⁸, יש לעיין שוב בכל פרטי המקרה.
- ג. אם האנס היה דובר ערבית⁹ – לא תינשא לכתחילה לכהן.

¹ במשנה (כתובות יד ע"ב) מצינו: "א"ר יוסי, מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן העין ונאנסה. אמר ר' יוחנן בן נורי: אם רוב אנשי העיר משיאין לכהונה – הרי זו תנשא לכהונה". ובגמרא: "א"ל רבא לרב נחמן, ר' יוחנן בן נורי דאמר כמאן אי כרבן גמליאל אפילו ברוב פסולין נמי מכשר אי כרבי יהושע, אפילו ברוב כשרים נמי פסיל, אמר ליה: הכי אמר רב יהודה אמר רב, בקרונות של ציפורי היה מעשה, וכדרכי אמי, דאמר רבי אמי והוא שהיתה סיעה של בני אדם כשרין עוברת לשם". ופירש רש"י: "דהשתא איכא רוב סיעה ורוב עיר". מפשט הגמרא נראה שאשה שנאנסה צריכה "תרי רובי" כדי שתוכל להינשא לכהן. אלא שנחלקו הראשונים בהבנת הסוגיה. להלן סיכום שלוש הדעות העיקריות:

א. הרמב"ם (איסורי ביאה פרק יח הל' יג-טז) סבר שכיוון ששאל רבא, ר' יוחנן בן נורי דאמר כמאן כר"ג או כר' יהושע, הסוגיה כאן שייכת למחלוקת רבן גמליאל ור' יהושע (עיין כתובות יב ע"ב-יד ע"ב) וממילא דנו כאן בטוענת ברי לי שלכשר נבעלתי. במחלוקת רבן גמליאל ור' יהושע נפסק (שם יד ע"א): "א"ל שמואל לרב יהודה: הלכה כר"ג ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים אצלה... הא לכתחילה הא דיעבד". פירש הרמב"ם, שמה שהצריכה הגמרא לכתחילה רוב היינו אותו רוב המתבאר בסוגייתנו והוא "תרי רובי" – רוב סיעה ורוב העיר. אם כן לכתחילה בטענת ברי ובתרי רובי תינשא לכהונה, ובדיעבד בטענת "בריי" סגי ואפילו הם רוב פסולים אצלה. אם לא טענה, וכגון ש"היתה אלמת או חרשת או שאמרה איני יודעת למי נבעלתי, או שהיתה קטנה שאינה מכרת בין כשר לפסול – הרי זו ספק זונה, ואם נשאת לכהן תצא, אא"כ היו שני הרובים המצויין אצלה כשרים" (רמב"ם שם), שכיוון שאינה טוענת "בריי" צריך "תרי רובי" כדי להכשירה. כתב ה"בית יוסף", שנראה מדברי הרמב"ם שזה מועיל רק בדיעבד, היינו אם היא נישאת לא תצא, אך לכתחילה לא תינשא לכהן כשאינה טוענת "בריי" אף אם יש "תרי רובי". והב"ש (סי' ו ס"ק לא) למד שאף לכתחילה יכולה להינשא לכהן אם ישנם תרי רובי, וכן כתב ה"חלק מחוקק" (שם ס"ק יז) בשם ה"מגיד משנה".

ב. הרא"ש (כתובות פ"א סי' ל), הטור (אבה"ע סי' ו סעי' יז-יח), הר"ן (כתובות ה ע"א בדפי הרי"ף), הרשב"א והרמב"ן (כתובות שם) סברו שמשנתנו עוסקת באשה שאינה טוענת, וכסתמא דמתניתין דבתינוקת, ואנוסה מיירי ואינה יודעת למי נבעלה, ולכן בעינן תרי רובי, אף שרבן גמליאל מכשיר אפילו ברוב פסולים בדיעבד, ורק לכתחילה הוא מצריך רוב כשרים, זה כשטענה "לכשר נבעלתי", אך כאן כיוון שאינה טוענת דבר בעינן "תרי רובי" לכתחילה, וכל שכן בדיעבד.

ג. "בעל המאור" (כתובות ה ע"א בדפי הרי"ף) ורש"י (יד ע"ב ד"ה א"ל) סברו שסוגייתנו כר' יהושע היא, ור' יוסי כמותו סבר, ולכן צריך "תרי רובי", אך אן סוברים כרבן גמליאל, ולכן אם טענה "בריי" כשרה אפילו ברוב פסולין, ולכתחילה צריך רק רוב כשרים, ואם לא טענה כלום מספיק רוב כשרים, ואין צריך "תרי רובי".

השו"ע (אבה"ע סי' ו סעי' יז) הביא בסתם את דברי הרמב"ם, וסיים ב"א כדעת הרא"ש והטור, והלא "סתם ויש, הלכה כסתם" (עיין ב"יד מלאכי" כללי השו"ע אות יז). לכן כתב הב"ש (סי' ק לד) שיש לחשוש לכתחילה לרמב"ם, אלא שאם ישנם תרי רובי מותרת אף לכתחילה, שהרי לרוב הפוסקים זה מספיק, וגם לרמב"ם, אף שה"בית יוסף" כתב שלא תינשא לכתחילה בלא טענה, מכל מקום דעת ה"מגיד משנה" לחלוק, ואנו סומכים עליו.

² גם אם נגדיר את רוב דוברי הערבית כערבים, אין זה משפיע הלכתית על קביעת זהותו של התוקף. היותו של התוקף בחבורה שאחד מחבריה הוא ערבי אינה מגדירה הלכתית גם אותו כערבי.

³ הכוונה לכל מקום שאינו נחשב כחלק מהעיר, קרי מבואות העיר, כבישים הנכנסים ויוצאים מהעיר, שדות ויערות הסמוכים לעיר – כל אלו אינם נחשבים לחלק מהעיר לעניין זה.

⁴ בביאור המושג "תרי רובי" – רוב סיעה ורוב העיר – נחלקו הראשונים. הטור (אבה"ע סי' ו) פסק: "רוב העיר כשרים ורוב שיירא של כשרים הבאה ממקום אחר עוברים שם". על-פי הסברו (שם), רוב העיר הכוונה לעיר הקרובה למקום האונס, ורוב סיעה הכוונה לשיירה העוברת שם. אולם הרמב"ם (איסורי ביאה יח, יד) פירש אחרת: "בד"א בשהיה המקום שנבעלה בו פרשת דרכים או בקרונות שבשדות שהכל עוברים שם, והיו רוב העוברים שם כשרים ורוב העיר שממנה פרוש אלו העוברים כשרין" – יוצא מדבריו שאין לנו עסק כלל בעיר הקרובה, אלא בסיעה העוברת במקום ובעיר שממנה הגיעה הסיעה.

להלכה, הביא השו"ע (אבה"ע סי' ו סעי' יז-יח) בסתם את דעת הרמב"ם, ואגב הכי העתיק את הסברו בתרי רובי. ה"בית מאיר" (סוף הסי', ד"ה ורש"ל ז"ל כתב) העיר: "ולענין דאף המחמיר כרמב"ם, מ"מ דתרי רובי דהטור דהיינו רוב העיר ורוב הבאים ממקו"א ישראלים כשרים די, ושרי לכתחילה עכ"פ בטוענת וכו'". ה"חתם סופר" (אבה"ע סי' יח) הסתמך על דבריו והתיר גם אם נבעלה בעיר, כדעת הטור. ועיין ב"בית רדב"ז" (סי' ט), מה שהעיר על ה"חתם סופר", שלדעתו טעה בהבנת ה"בית מאיר", וציין שה"חתם סופר" אילנא רברבי הוא לסמוך עליו בפני עצמו. אלא שנראה מדבריהם שלא מלאם לבם להתיר אלא בטוענת, ואם כן לא יועילו היתרים אלו בנדון דידן. נראה שאפשר לסמוך להלכה על פירושו של הטור, היות שה"באר יעקב" (הביאו ב"מחצית השקל" שם ד"ה יש לחוש) כתב שלדינא מודה הרמב"ם לפירוש הטור, ולא כתב כן אלא מחמת שסבר שהמעשה שבמשנה כך היה, אך לדינא אין חילוק; ועיין בחידושי המהרי"ח למשנה, שפירש גם כן. וכתב ה"חזון איש" (אבה"ע פו"ר סי' ז ס"ק י) שלפי זה גודל הסיעה הנדרש הוא עשרה אנשים העוברים במקום.

5 איסורי ביאה פרק יח הל' טו.

6 אבה"ע סי' ו.

7 כך כתב הרמב"ם (שם): "ראוה שנבעלה בעיר או נתעברה בעיר, אפילו לא היה שוכן שם אלא עכו"ם אחד... הרי זו לא תנשא לכתחלה לכהן, שכל הקבוע כמחצה על מחצה הוא", כלומר שכל מה שהצרכנו "תרי רובי" הוא דווקא כשנבעלה בקרונות שבשדות או בפרשת דרכים, וכפשט המשנה "שירדה למלאות מים מן העין", אך כשנבעלה בעיר ויש שם אפילו גוי אחד – אסורה לכהן, שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. הטור (שם) לעומת זאת חלק עליו: "ונראה דאפילו נתעברה בעיר, אם הלך הבעל אליה תנשא לכתחילה, כיון דאיכא רוב העיר ורוב סיעות כשרים, אלא אם כן הלכה היא אליו". הסביר ה"בית יוסף" (סי' ו ד"ה ומ"ש רבנו ונראה) שמחלוקתם תלויה בגרסה בגמרא, שעל מה שאמרה הגמרא שרוב סיעה לבד לא מספיק – כי גזרו "רוב סיעה אטו רוב עיר", שאלה הגמרא: "ורוב העיר נמי, אי דקא אזלי אינהו לגבה, כל דפריש מרובא פריש, לא צריכא דקא אזלא איהי לגבייהו דהוה ליה קבוע, וא"ר זירא כל קבוע כמחצה על מחצה דמי", כך גרס הטור. לכן למד שכל הבעיה אם נבעלה בעיר היא ש"אזלה איהי לגבייהו", דאז הוי קבוע, אך אם אזלי אינהו לגבה אמרינן כל דפריש, ויועיל תרי רובי. הרמב"ם לעומת זאת גרס: "איכא דאזלה לגבייהו". לפי זה תירוץ הגמרא, ש"כיוון שחיישינן שמא אזלה איהי לגבייהו" ואז הוי קבוע. לכן נבעלה בעיר – לא יועיל לה תרי רובי, עיין בב"ש (שם סי' קלד) במה שהקשה על ה"בית יוסף" ובהסבר שהציע למחלוקת.

כתב ה"חזון איש" (אבה"ע פו"ר סי' ז ס"ק א) שמחלוקת זאת קשורה במחלוקת נוספת של הרמב"ם והטור לגבי פירוש המושג "תרי רובי" (עיין בהערה 3). הרמב"ם סובר שבעיר אין תרי רובי, שהרי גם אם תמצא סיעה בעיר אין זה כי אם רוב אחד, וכעיר גדולה תחשב, אלא ע"כ שנבעלה מחוץ לעיר, וכגון בפרשת דרכים, ומשום גזרת רוב העיר, שלא יבואו להתיר ב"אזלה איהי לגבייהו", לכן הצריכו תרי רובי שאינם קשורים לעיר הזאת אלא לסיעה. אף-על-פי שרוב העיר "תלוש" הוא מסברה, שכן מה אכפת לי רוב העיר ממנה הגיעה הסיעה – סוף סוף רוב הסיעה העוברים כאן מספיק, מכל מקום מעלה עשו חז"ל ביוחסין, לבל יבואו להתיר ברוב העיר גרידא, שאז יש חשש של קבוע. לעומת זאת, הטור לא חשש לכך, וגם סיעה שבתוך העיר לסיעה תיחשב, לכן פירש שרוב העיר מתייחס לעיר הקרובה, ואפילו אם נבעלה בעיר יועיל "תרי רובי" להכשירה. להלכה, הביא השו"ע (שם סי' יז-יח) בסתם את דעת הרמב"ם וב"ש מי שאומר "את דעת הטור, והלא בכל מקום שכתב מרן "סתם" לאסור ו"יש" להתיר – הלכה כסתם. גם הפוסקים שכתבו שניתן להקל בזה בשעת הדחק ("פרי חדש" חיו"ד סי' ט סע' ב וב"ח בהקדמה ליו"ד ד"ה ונראה; ונחלקו עליהם רוב הפוסקים, עיין ב"מחזיק ברכה" ניו"ד סי' ט סע' ב) וב"זבחי צדק" (צח נח) כפה"ח (או"ח סי' יג סע' ז), הרי כאן לא נשאלנו על נשואה או על ולד שנזקקים אנו לכשרותו, אלא בלכתחילה עסקינן, ובכגון זה שומה עלינו לדאוג לבל תלקה חלילה קדושת הכהונה בישראל. על כן אם האונס היה בתוך העיר – יש להורות לה שתינשא לישראל, ותקנה לה.

8 ה"חתם סופר" (אבה"ע סי' ח) הגדיר מצב זה כ"אי אפשר בענין אחר" מאחר וגדולה הבושה, על כן יש צורך בבירור נוסף במקרה זה.
9 לשאלה אם בנדון דידן יועילו "תרי רובי" כשרים כדי להכשירה יש לצרף את העובדה שהאנס דיבר ערבית. בראשית דברינו נאמר שמה שידענו שאחד התוקפים דובר ערבית אין בזה להגדיר אותו בוודאות כערבי, שכן ישנם יהודים דוברי ערבית, וכן ישנם ערבים דוברי ערבית שאמנם יהודיים, אלא שיש כאן רוב, היינו שרוב דוברי הערבית הם גויים ומיעוטם יהודים, ולכן יש לדון במקרה זה, שבו אינה ידועה לנו זהות התוקף, רק המקום שבו היה והשפה שבה דיבר. והנה מצד המקום (בהנחה שיש תרי רובי) נראה היה להחשיבו כיהודי, אך מנגד עומד העניין שרוב דוברי הערבית הם ערבים להחשיבו כגוי, ויש לדון מה הדין כשרוב אחד מתנגד לרוב השני.

ר' עקיבא אייגר (תוספות רע"ק על המשנה אות יד ובחידושים) הקשה על המשנה, שאמרה שאם רוב אנשי העיר משיאים לכהונה הרי זו תינשא לכהונה, והרי אם יש בעיר למשל נ"א איש כשרים ונ"א איש פסולין, ורוצה כהן א' מהעיר לשאת אותה – אינו יכול, כיוון שהוא יודע שלא נאנסה על-ידו, ואם כן לגבינו יש מחצה על מחצה, לכן מוכח שמדובר כאן כשיש רוב בלעדי.
הרש"ש (כתובות יד ע"ב ד"ה במשנה) חלק עליו, שלגבי הגדרת הרוב תופס אפילו מי שאינו בגדר הספק, משום שכאשר אנו מסתפקים מי הוא הבעל אנו מניחים שהוא מגיע מקבוצת הרוב. לכן אין נפקא מינה בידיעתו שהוא לא היה הבעל – סוף סוף הגיע הבעל מהרוב. על-פי זה הוסיף לחדש שבמקרה שיש נ' חתיכות בשר כשרות וכ' טרפות, וכל החתיכות הטרפות הן משולשות אולם הן חתיכות הכשרות מ' מתוכם מרובעות ונ' משולשות, ונמצאה חתיכה משולשת; הנה אם היינו הולכים על-פי רוב החתיכות המשולשות היינו קובעים שהיא טרפה, שכן כ' חתיכות משולשות טרפות ורק י' כשרות, ומנגד רוב חתיכות הבשר שלפנינו כשרות הן, ועל-פי העיקרון שקבע לעיל, שמשייכים את הפרט לקבוצת הרוב אף אם בסברה היינו משייכים אותו לקבוצה אחרת, רצה לומר גם כאן שנלך אחר רוב חתיכות הבשר, וממילא החתיכה כשרה.
ואם נלך לדעת הרש"ש, היה נראה לומר שגם בנדון דידן יהיה הדין כן, ונלך אחרי רוב העיר אף שמצד היותו דובר ערבית היה ראוי לשייכו לרוב אחר. אלא שגם הרש"ש סיים דבריו: "ודבר זה צריך עדיין תלמוד". כפי שצינו, ר' עקיבא אייגר חלק עליו, ולפיו אין להכניס בגדר הספק מי שאין מסופקים בו, והיינו שצריכים תרי רובי בקרב דוברי הערבית. נוסף שדברי הרש"ש נסובו על מקרה שבו שני רובים מנגדים אחד לשני, אך שני הרובים מאותו סוג הם, מה שאין כן בנדון דידן, שכל אחד מהרובים שייך לסוג אחר של רוב, "רוב דוברי ערבית ערבים הם" הוא רוב שאינו לפנינו ואילו "רוב אנשי העיר יהודים" הוא רוב שישנו לפנינו, והבדל יש בין רוב שלפנינו ושאינו לפנינו. רוב שאינו לפנינו מלמדנו על טבע העולם שכן הוא, והוא סיבה לדבר – הסיבה שרוב בהמות אינן טרפות היא מפני שכן הוא טבע העולם. אמנם ידענו על כך רק אחר שבדקנו והגענו למסקנה שרוב הבהמות הן כאלה, אך מרגע זה ואילך ברור לנו שכן טבע העולם – זו הסיבה שהולכים אחרי הרוב. לעומת זה, רוב שישנו לפנינו הוא מקרה, שכן אין סיבה שהבשר הנמצא נפל דווקא מהכשרות ולא מהטרפות, אלא שמספר האפשרויות מראה שיש יותר סיכוי שהוא נפל מהכשרות ולא מהטרפות, שכן ישנן תשע אפשרויות שנפל מהכשרות אחת שנפל מהטרפה. מי אמר לנו שבהתנגשות ביניהם נעדיף את הרוב שישנו לפנינו? להיפך, נראה שבדין כזה עדיף רוב שאינו לפנינו, שכן הוא מצביע על סיבה בעצם הדבר, מה שאין כן רוב שישנו לפנינו, שרק מצביע על סיכוי יותר גדול מבחינת האפשרויות. סברה זו, שרוב שאינו לפנינו עדיף משישנו לפנינו מצוי בחידושי ר' עקיבא אייגר (חידושים כתובות יג) ובדברי רבי שמעון שקופ ("שערי ישר" סי' ג סע' ג) ובהגהות "אמרי ברוך" (לש"ש א א), וכן נראה מדברי ה"שב שמעתא" גופיה (ב, טו-טז).

אף שסברה זו שנויה במחלוקת באחרונים, עיין ב"חלקת יואב" (א יו"ד פתיחה ב ד"ה וכן) שסבר שרוב שישנו לפנינו עדיף, וכן בחידושי ר' מאיר שמחה (סנהדרין סט ע"א ד"ה שם מסתפינא), והוא משום שלמד שרוב פועל מדין ביטול ברוב, היינו שאנו רואים את הרוב והמיעוט כאילו שניהם לפנינו, והמיעוט בטל ברוב. מכל מקום מידי ספק לא יצאנו, על כן נראה שראוי להחמיר בנדון זה בכל מקום שאין סיבות מיוחדות להקל כדלעיל, וכמו שכתוב ב"עזרת כהן" (סי' ט): "אע"פ שמדת הרחמים הומה מאוד לגורל אחיותנו העלובות, מ"מ צריכים מאוד להיות עומדים על המשמר, שלא תלקה ח"ו קדושת המשפחה בישראל", וכמו שראינו בחז"ל, שהחמירו חומרות יתרות בענייני יוחסין ופסולי כהונה, וכדאיתא "מעלה עשו ביוחסין" (שם טו ע"א), ו"נהגו הכהנים סלסול בעצמם" (ירושלמי בכורים פ"א ה"ה). כאמור לעיל, כל זה במקום שהחומרה לא תביא לידי קולא וזלזול בבנות ישראל.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

הרב ישראל רוזן